

THE ROLE OF ENERGY DIPLOMACY IN ENSURING ENERGY SECURITY

Feruz Bafoyev

*associate professor, candidate of political sciences
Bukhara Institute of Engineering and Technology
Bukhara, Uzbekistan*

Firdavs Murtazoev

*lecturer
Bukhara Institute of Engineering and Technology
Bukhara, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: world politics, energy diplomacy, energy security, energy market, energy resources, alternative energy sources.

Received: 17.10.24

Accepted: 19.10.24

Published: 21.10.24

Abstract: The article touches upon the current problems of energy diplomacy in the changing modern world politics, the author considers the country's energy policy in the context of the global crisis as an important component of international relations, analyzes the position of Uzbekistan, as well as the possibilities of switching to alternative energy sources.

ENERGIYA XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA ENERGETIKA DIPLOMATIYASINING ROLI

Feruz Bafoev

*siyosiy fanlari nomzodi, dotsent
Buxoro muhandislik-texnologiya instituti
Buxoro, O'zbekiston*

Firdavs Murtazoyev

*O'qituvchi
Buxoro muhandislik-texnologiya instituti,
Buxoro, O'zbekiston*

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: jahon siyosati, energiya diplomatiyasi, energiya xavfsizligi, energiya bozori, energiya manbalari, muqobil energiya manbalari.

Annotatsiya: Maqolada o'zgaruvchan zamonaviy jahon siyosatidagi energetika diplomatiyasining dolzarb muammolari haqida so'z boradi, muallif jahondagi inqiroz sharoitida mamlakatning energetika siyosatini xalqaro munosabatlarning muhim tarkibiy

qismi sifatida ko'rib chiqadi, unda O'zbekistonning pozitsiyasi, shuningdek, muqobil energiya manbalariga o'tish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

РОЛЬ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ДИПЛОМАТИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Феруз Бафоев

доцент, кандидат политических наук

Бухарский инженерно-технологический институт

Бухара, Узбекистан

Фирдавс Муртазов

преподаватель

Бухарский инженерно-технологический институт

Бухара, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: мировая политика, энергетическая дипломатия, энергетическая безопасность, энергетический рынок, энергоресурсы, альтернативные источники энергии.

Аннотация: В статье затрагиваются актуальные проблемы энергетической дипломатии в меняющейся современной мировой политике, автор рассматривает энергетическую политику стран в условиях мирового кризиса как важнейшую составляющую международных отношений, анализирует позицию Узбекистана, а также возможности перехода на альтернативные источники энергии.

KIRISH

Ma'lumki, dunyoning turli burchaklarida davom etayotgan qurolli to'qnashuvlar savdo va investisiya oqimlarini beqarorlashtiradi, energiya xavfsizligini ta'minlash muammolarini yanada kuchaytiradi[1]. Energiya xavfsizligiga tahdidlar dunyoning ko'plab mintaqalarida ijtimoiy larzalar va beqarorlikni keltirib chiqaradi[2].

Murakkab geosiyosiy vaziyatda energetik xavfsizlikni ta'minlashda energetika diplomatiyasi ayniqsa dolzarb bo'lib bormoqda va energetika sohasida konstruktiv davlatlararo munosabatlar uchun sharoit yaratishga yordam beradi.

Energetik xavfsizlik faqat energiya resurslari zahiralarning tugashi yoki umuman mavjud emasligi, narxlarning oshishi kabi ko'rsatkichlar bilan belgilanmaydi. Shu nuqtai nazardan turli davlatlar yoki davlatlar guruhi, mintaqalarning energetik xavfsizligi turlicha ta'riflanishi mumkin. Jumladan, eksport qiluvchi davlatlarning energetik xavfsizligi barqaror zaxiralar, etkazib berish imkoniyatlarining ko'p variantlilik va jahon energetika bozorida mavqeiga nisbatan ichki va tashqi tahdidlardan himoyalanganlik holatidir.

Dunyoda energetik resurslarni sotib oluvchi rivojlangan davlatlar asosan ichki energiya iste'molida tejamkorlik va energiya tashuvchilar narxini tushirish hamda muqobil energiya manbalaridan foydalanish darajasini oshirish evaziga milliy energetika xavfsizligini ta'minlashga harakat qilmoqdalar. Energiya xom ashyosini sotuvchi davlatlar uchun esa yoqilg'iga ichki ehtiyojni optimal darajada kamaytirish hisobidan eksport salohiyatlarini yanada oshirish, imkon qadar birlamchi mahsulotlarni chetga chiqishini kamaytirib, qayta ishlashni yo'lga qo'yish hamda mahsulotlar narxini maksimal darajaga etkazish orqali energetika xavfsizligiga erishish masalalari o'zining dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Energiya diplomatiyasi tashqi siyosat hodisasi sifatida 1970-yillarning o'rtalarida birinchi energetik inqirozdan keyin paydo bo'ldi. uning muhim xususiyati tashqi siyosat idoralari va kompaniyalarining yaqin hamkorligi edi. Taraqqiyotning hozirgi bosqichida Yaqin Sharq va Sharqiy Evropadagi geosiyosiy keskinliklar va buzg'unchi, tartibsiz raqobatning kuchayishi alohida mamlakatlar, mintaqalar va umuman dunyoning energiya xavfsizligini ta'minlash uchun energetika diplomatiyasining dolzarbligini oshirdi.

Shunga ko'ra, qiyin geosiyosiy vaziyatda, xususan sanksiyalar sharoitida energetika diplomatiyasi ayniqsa dolzarb bo'lib bormoqda va energetika sohasida konstruktiv davlatlararo munosabatlar uchun sharoit yaratishga yordam beradigan tashqi siyosiy faoliyatning eng muhim yo'nalishlari va vositalaridan biri bo'lib qolmoqda.

ASOSIY QISM

Jahon siyosatidagi energetika diplomatiyasi tashqi siyosat vositalaridan biri va energetika sohasidagi xalqaro munosabatlarni tartibga solish usulidir. Energetika diplomatiyasining asosiy maqsadi mamlakatning energiya xavfsizligini ta'minlash va umumiy iqtisodiy farovonlikni yaxshilash maqsadida xalqaro aloqalarni o'rnatishdir.

Energetika diplomatiyasi siyosiy institutlar va yirik energetika kompaniyalari energiya savdosiga ko'maklashish uchun hamkorlik qiladigan amaliyot va normalarni anglatadi. Bugungi kunda ushbu diplomatiya tashqi siyosatning muhim sohasi bo'lib, energetika sohasida davlatlararo munosabatlarning normal rivojlanishi uchun sharoit yaratmoqda.

Har qanday davlatning energetik diplomatiyasining asosiy vazifasi xalqaro iqtisodiy munosabatlarda milliy energiya manfaatlarini tashqi siyosat bilan ta'minlashdir. Dunyoda energiya diplomatiyasining asoschisi, "energiya diplomatiyasi" atamasi muallifi, Moskva davlat xalqaro munosabatlar instituti professori S. Z. Jiznin "energetika diplomatiyasi - bu fanlararo siyosatshunoslik, tarmoq, iqtisodiyot, atrof-muhit va texnika fanlarining simbiozi[3] deb ta'riflaydi. Shuningdek, unga ko'ra energiya omili xalqaro munosabatlarda harbiy omildan ham yuqori baholash tendensiyasi dinamik tarzda o'sishi bugungi kunda kuzatilmoqda.

“Energetika diplomatiyasi” atamasi universaldir, u umumjahon, mintaqaviy, mamlakat va eng muhimi — korporativ darajalarni qamrab oladi. Energetika diplomatiyasida davlatdan tashqari biznes, davlat va xususiy kompaniyalar ham ko‘p ish olib boradi va manfaatlar muvozanatini topish maqsadida ular o‘rtasida muayyan aloqalar o‘rnatilmoqda.

Energiya diplomatiyasining asosiy vazifalari:

- manfaatlar muvozanati;
- energiya ishlab chiqarishni yanada rivojlantirish;
- barqaror va uzluksiz transport va logistika tizimini shakllantirish;
- energiya resurslariga boy qo‘shni hududlar bo‘yicha mamlakatlar o‘rtasidagi hududiy nizolarni hal qilish;
- qo‘shni davlatlar o‘rtasida offshor maydonlarga bo‘lgan huquqlarni delimitasiya qilish;
- investisiya muammolarini hal qilish va yirik energiya loyihalarini ishlab chiqish;
- energiya bozorlarining narxlari va barqarorligi masalalari[4].

Energiya diplomatiyasi quyidagi tamoyillarni o‘z ichiga olishi lozim :

- siyosatdan xolilik;
- ta'minotni diversifikasiya qilish;
- o‘zaro bog‘liqlikning javobgarligi;
- globallashtirish;
- adolatli raqobat;
- ijtimoiy yo‘naltirilganlik.

Energetika diplomatiyasi o‘zining oldiga qo‘ygan vazifalarini hal qilishda quyidagi yondashuvlardan amaliy foydalanishi mumkin:

- muzokaralarni oliy va yuqori darajalarda o‘tkazish ya'ni ular eng murakkab va dolzarb xalqaro muammolarni hal qilish, qat'iy va hal qiluvchi qarorlar qabul qilish imkoniyatini beradi;
- an'anaviy tashkiliy mexanizmlar va amalga oshirish shakllaridan foydalaning (doktrina, sammit, anjuman) ya'ni ular orasida xalqaro amaliyotda umume'tirof etilgan huquqiy va siyosiy hujjatlar turlari mavjud;
- energetika sohasida davlatlararo hamkorlikni faollashtirish, ya'ni alohida mamlakatlar, mintaqalar va umuman dunyoning energiya xavfsizligini ta'minlash uchun;
- davlatning tashqi iqtisodiy manfaatlari va geosiyosatini hisob olish, ya'ni ishlab chiqaruvchi mamlakatlar uchun eksport qilinadigan energiya resurslariga yuqori narxlarni saqlash va sotish bozorlarini ta'minlash kabi tashqi energiya siyosatining ustuvor yo‘nalishlarini belgilash muhimdir. Iste'molchi mamlakatlar uchun narxlarning keskin ko‘tarilishi va tashqi manbalardan energiya ta'minoti tizimining uzilishi tahdidiga qarshi turish kerak[5].

O'zbekiston energetika diplomatiyasining eng muhim vazifalaridan biri bugungi kunda O'zbekistonning umumjahon energetika hamjamiyatidagi manfaatlarini himoya qilish, milliy iqtisodiyotni rivojlantirish, aholimizga munosib turmushni ta'minlash, mamlakatimizning mintaqadagi siyosiy, iqtisodiy hamda energetik etakchilik mavqeini ta'minlash maqsadida energetika sohasida samarali xalqaro hamkorlik uchun barqaror sharoitlarni ta'minlashdir. Shuningdek, energetik xavfsizlik ta'minlash uning tub maqsadidir.

O'zbekiston uchun energetik xavfsizlik milliy iqtisodiy xavfsizlikning muhim sohasi bo'lib, energetik zaxiralar va ulardan oqilona foydalanish holati, milliy iqtisodiyotning yoqilg'i va energiya ta'minoti masalalari, ekologik vaziyat, shuningdek, soha xavfsizligini ta'minlashda amalga oshirilishi zarur tadbirlar majmui kabi keng doiradagi o'zaro aloqador masalalarni qamrab oladi. Eng umumiy ko'rinishda energetik xavfsizlik deganda, mamlakatni bir tomondan ichki iste'mol uchun energiya manbalarini etkazib berish barqarorligi tushunilsa, ikkinchi tomondan, ularning narxi keskin o'zgarishiga (asosan, o'sishiga) yo'l qo'ymaslik, yoki milliy iqtisodiyotning yangi narxlarga talofotlarsiz moslashishini ta'minlashdir.

Energetik xavfsizlik masalasi ko'p qirrali muammo hisoblanib, mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish tendensiyalariga to'g'ridan-to'g'ri ta'sirga ega. Ayni paytda respublika sanoat korxonalarida energiya sarfi jahondagi o'rtacha ko'rsatkichdan ortiq. Demak, bu kabi kamchiliklarni bartaraf etish zarurati asosiy masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Chunki aholi sonining o'sishi, turmush sharoitlarining yaxshilanishi va maishiy texnika vositalariga bo'lgan ehtiyojning ortishi, ishlab chiqarishga yangi texnika va texnologiyalarning joriy etilishi va shu kabi boshqa omillar tufayli barcha hududlarda elektr energiyasiga bo'lgan talab ham, tabiiyki, oshadi. Hisob-kitoblarga ko'ra, 2030 yilga borib, mamlakatimizda elektr energiyasiga bo'lgan ehtiyoj 2020 yildagiga nisbatan ikki barobar ortib, 100 mlrd. kVt soatdan ortiq bo'lishi kutilmoqda.

XULOSA

Mamlakatimiz energetika sohasining hozirgi holatidan kelib chiqqan holda energetik xavfsizlikni ta'minlash va energetika majmuasidagi umumiy vaziyatni yanada yaxshilash yo'lida quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

-bozor iqtisodiyoti shakllanishi shart-sharoitlarida davlatning nazorat qiluvchi va muvofiqlashtiruvchi rolini susaytirmagan holda energetika majmuasi faoliyatiga xususiy sektorni ham kengroq jalb etish;

-O'zbekiston Respublikasi energetik tizimini umumiy va hududiy rivojlantirish bo'yicha davlat dasturlarini ishlab chiqish;

-elektr va issiqlik energiyasini kombinasion ishlab chiqarish maqsadida energotizimning asosiy energetik jihozlarini modernizasiya qilish va elektrenergiyaning yangi manbalarini rivojlantirish;

-yoqilg'i-energetik resurslar uchun tashqi qarzдорlikning o'sib ketishiga yo'l qo'ymaslik;
-YaIMda ishlab chiqarish va aholi hayot darajasining real o'sib borish dinamikasini hisobga olgan holda tarif siyosatini takomillashtirish;

-yoqilg'i tarkibi balansini tejamkor texnologiyalar hisobidan takomillashtirish; energiyani jang'arish sohasidagi va energobalansga QTEMni jalb etish bo'yicha faol siyosat olib borish;

-yangi texnologiyalar bazasida issiqlik ta'minoti tizimini modernizatsiya qilish hamda AESning barpo etish bo'yicha olib borilayotgan ishlarni amaliy faollashtirish;

-iqtisodiy xavfsizlikni o'rganish negizida energetik xavfsizlik sohasidagi tadqiqotlarni rivojlantirish va rag'batlantirish.

Energetik xavfsizlikni ta'minlashda energetikaning samaradorligini har tomonlama oshirish, ya'ni iqtisodiyotning yoqilg'i va energiyaga bo'lgan ehtiyojlarini iqtisodiy jihatdan asoslangan minimal xarajatlar asosida ta'minlash o'z mohiyatiga ko'ra strategik vazifa bo'lib qoladi. Shu bilan birga, energetik xavfsizlikni ta'minlashni energetika diplomatiyasining ahamiyati og'ir geosiyosiy vaziyatda ortib bormoqda, chunki bu energetika sohasida konstruktiv davlatlararo munosabatlar uchun sharoit yaratishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Мирзиёев Ш.М. Самаркандский саммит ШОС: диалог и сотрудничество во взаимосвязанном мире. 12 сентября 2022 г. // Официальный веб-сайт Президента Республики Узбекистан – www.president.uz;

2. Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на заседании Совета Глав Государств-участников Содружества Независимых Государств. 14 октября 2022 г. // Официальный веб-сайт Президента Республики Узбекистан – www.president.uz.

3. Алиев Р. А. Энергетическая дипломатия в эпоху энергоперехода //Международная аналитика. – 2024. – Т. 14. – №. 4. – С. 91-106.

4. Гамидов, С. С. Влияние энергетических ресурсов на внешнюю политику государства / С. С. Гамидов, Р. Х. Усманов // Sci-article. – 2014. – № 15. – URL: <http://sci-article.ru/stat.php?i=1413659527>.

5. Boersma, Tim; Johnson, Corey (2018). [U.S. Energy Diplomacy](#) (PDF). New York: Center on Global Energy Policy.

6. Бафоев Ф.М. Современные тенденции мировой политики в контексте Коммюнике саммита G7 в Карбис Бэй (2021) //Актуальные исследования. – 2021. – С. 47.

7. Бафоев Ф.М. Современные тенденции мировой политики в контексте Римской декларации G20 //Актуальные исследования. – 2021. – С. 10.

8. Bafoev F.M. О некоторых контурах нового мирового порядка: эволюция, прогнозы, перспективы //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 12. – С. 388-390.